

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

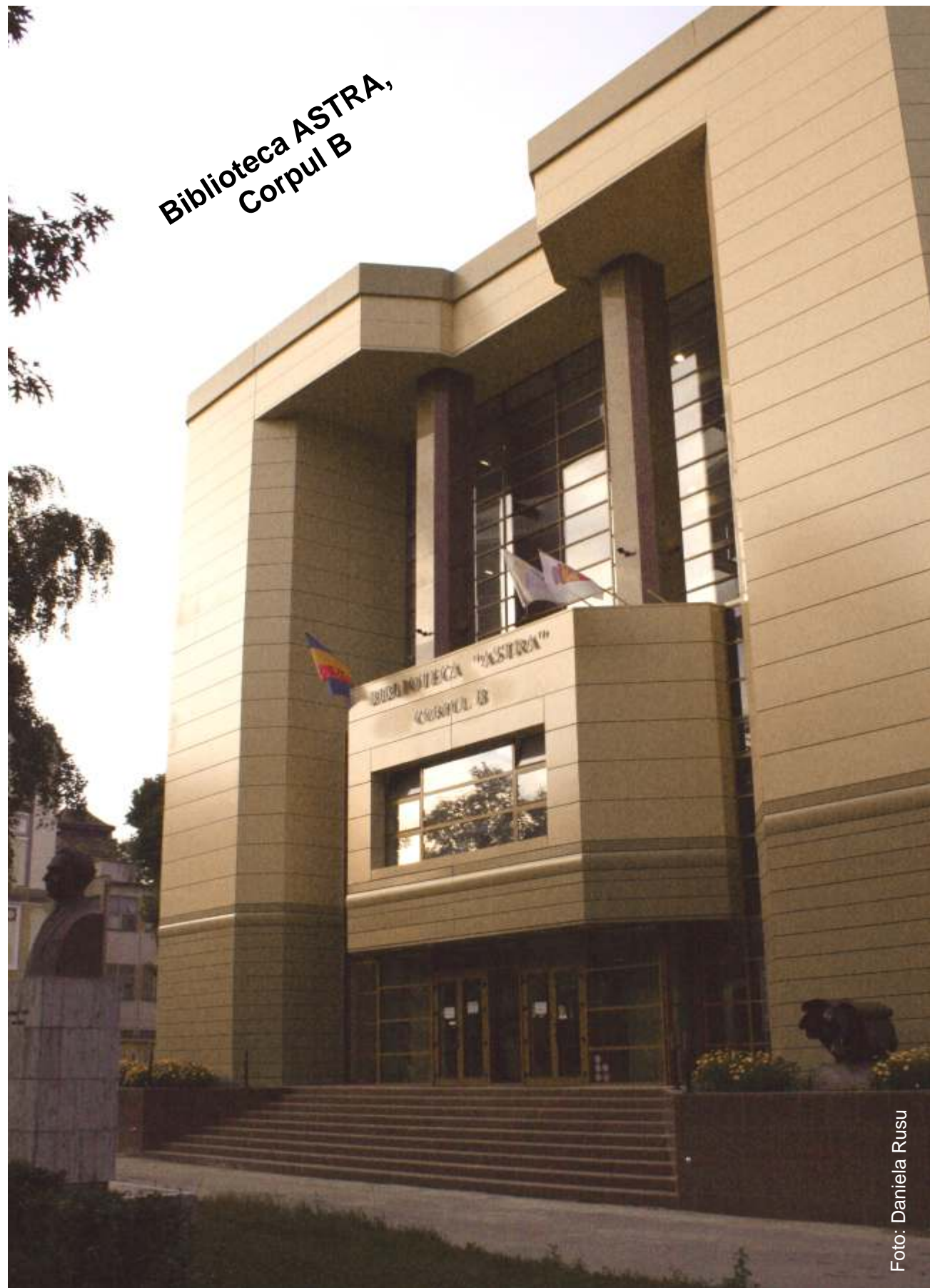
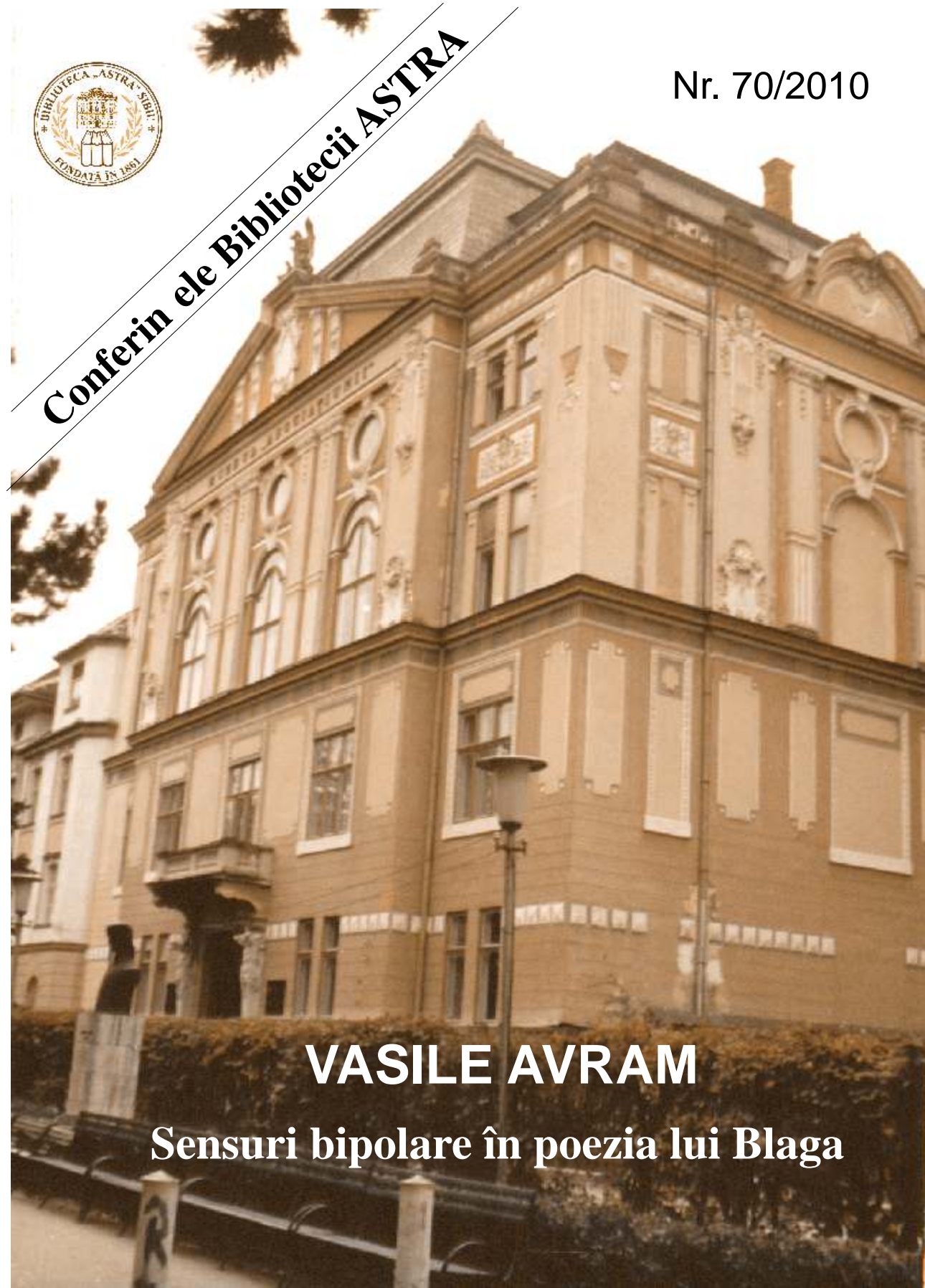

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 70/2010

VASILE AVRAM

Sensuri bipolare în poezia lui Blaga

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA:

VASILE AVRAM:

Sensuri bipolare în poezia lui Blaga

Coordonatorul colecției: Onuc **Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Editor: Ioana **Butnaru**

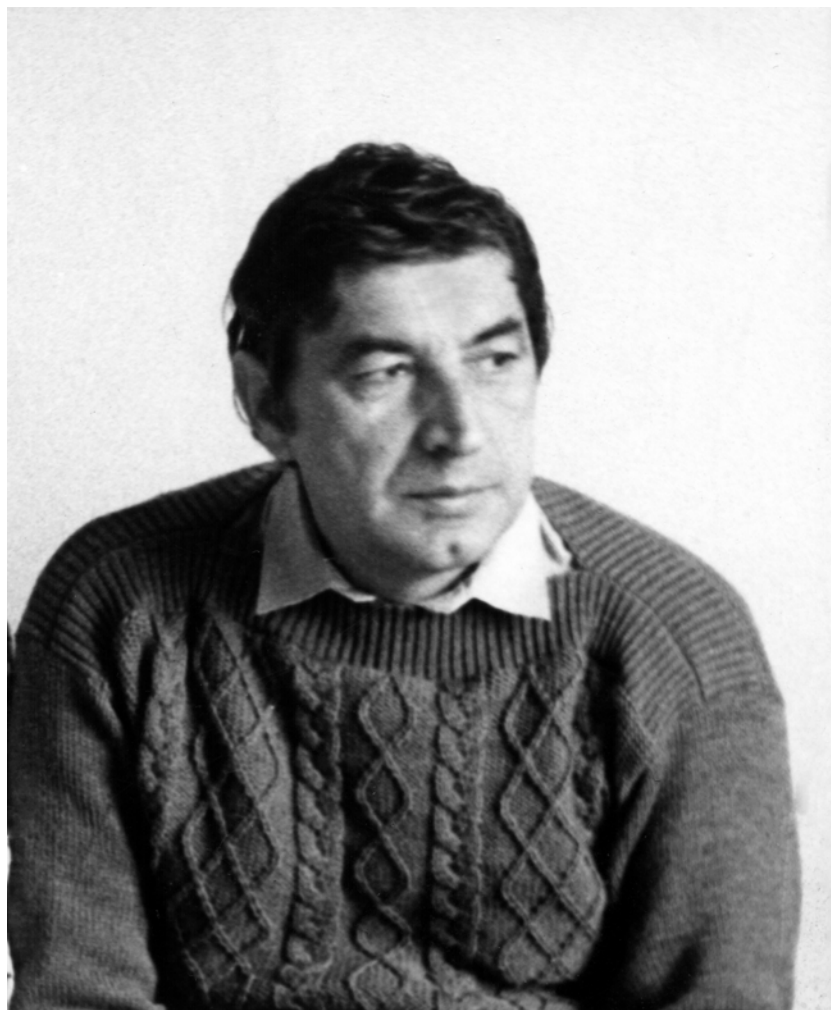
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. G. Barițiu, nr. 5-7, cod 550178
Sibiu, ROMÂNIA
Tel.: +40 269 210551, +40 369 561731, fax: +40 269 215775
Web: <http://www.bjastrasibiu.ro>, e-mail: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Vasile Avram

(1940-2002)

Date biografice

VASILE AVRAM s-a născut la 17 iunie 1940 într-un sat de pe valea Someșului, Lemniu, comuna Letca, județul Sălaj, într-o familie de țărani. Mama scriitorului, născută Hossu, era originară din satul vecin, Mesteacăn, județul Maramureș.

După terminarea claselor gimnaziale urmează Liceul Clasic din Cluj. Între 1962–1967 face studii universitare la Facultatea de Filologie de la Universitatea din Timișoara și Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj. Pasiunea pentru folclor și antropologie se manifestă încă din anii studenției prin cercetări de teren efectuate sub îndrumarea renumitului etnolog prof. Ovidiu Bârlea. La Cluj frecventează și cursuri de filosofie (prof. D.D. Roșca, Liviu Rusu și alții).

După un scurt stagiul în învățământ, activează în domeniul publicisticii, fiind redactor responsabil la pagina culturală a ziarului județean *Informația Harghitei* din Miercurea-Ciuc (1968–1976).

În vara anului 1976, se stabilește la Sibiu, lucrând la Centrul Județean al Creației Populare până în 1987, timp în care întreprinde cercetări etnologice și etnografice, valorifică datini și obiceiuri folclorice concretizate în colaborări la reviste literare, de specialitate și presa cotidiană, cu deosebire la *Transilvania*, *Memoria ethnologica*, *Porolissum* și *Tribuna Sibiului* cu rubrici permanente: „Arta în cetate”, „Mișcarea literară” etc. De reținut din revista *Transilvania* ciclul „Perspectiva estetică asupra folclorului” (nr. 6–10/1979) și „Literatură și jurnalistică” (nr. 4/1978), „Aventurile unui gen publicistic: interviul literar” (nr. 5/1979).

În 1980 scrie prima variantă a poemului transcendental „Elegiile Orhideei”. În 1983 predă la Editura Cartea Românească romanul *Legat la ochi*, care va fi tipărit după patru ani, amputat de cenzură, sub titlul *Spirala* (1987) (ed. a II-a necenzurată: *Legat la ochi*, Ed. Ecclesia, Nicula, 2007). În același an începe să scrie romanul *Fiul apocrif*, fără a-l publica, păstrat în manuscris în mai multe variante, apărut postum.

În 1987–1990 este redactor la revista *Transilvania*, la care a colaborat fără întrerupere din 1976 (de remarcat reportajul „Oameni și locuri din Munții Apuseni”, *Transilvania*, nr. 1–4 și 6, 1986); participă cu lucrări la toate edițiile Colocviilor de Critică Literară ale revistei.

În 1987–1988 publică piesele de teatru *Depărtarea albă* și *Roata stelelor* în revista *Transilvania* (nr. 6–7/1987 și, respectiv, 5/1988). Tot în această revistă începe ciclul „Reverberațiile unui concept — spiritualitatea românească” (mai multe numere între anii 1988–1990).

La începutul anului 1990 este redactor-șef al cotidianului județean *Dimineața* (ulterior numit *Radical*), apoi șef de secție și secretar de redacție la revista *Continent*, până în 1992; inițiază și editează alte publicații împreună cu o seamă de intelectuali: *Renașterea*, București, 1990 (cu pr. Constantin Galeriu, scriitorii Ioan Alexandru, Nicolae Dabija, Grigore Vieru și alții), *Curierul de Transilvania*, Târgu-Mureș, 1991. În 1992 publică *Zeul din labirint — Sibiu, Decembrie 1989*.

Între 1992–1994 activează ca muzeograf și șef secție la Muzeul Civilizației Populare „Astra” din Dumbrava Sibiului; întreprinde cercetări etnologice (de teren și bibliografice).

În 1994 publică prima lucrare de antropologie: *Constelația magicului — o viziune românească asupra misterului existențial*, UCN, Năsăud.

Între 1994–1996 este redactor-șef la săptămânalul *Opinia publică*, editat de Consiliul Județean Sibiu, în paginile căruia au fost rezervate spații ample fenomenului cultural, găzduind cu unele întreruperi și *Interviul transfiniț* cu poetul Mircea Ivănescu pe o perioadă de un an și jumătate (între nr. 172/173, 11 mai 1994 și nr. 246, 4–10 octombrie 1995).

Din 1994 desfășoară activitate universitară la catedra de jurnalistică a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Împreună cu poetul Eugène Van Itterbeek inițiază și organizează primele ediții ale Colocviilor Internaționale „Emil Cioran” de pe lângă Universitatea sibiană.

În 1996 publică la Sibiu *Cărțile Eptimahice* (poezii, cu grafica autorului) și *Anima dr. Telea — Timp și destin la Noul Român* (ed. a II-a, Ed. Ecclesia, 2006).

În 1998 obține doctoratul în filologie (specializarea etnologie) la Universitatea din București, cu teza *Mit și religie în tradiția românească*.

În 1999 publică a doua carte de antropologie: *Creștinismul cosmic — o paradigmă pierdută? Mit și ortodoxie în tradiția românească* (Editura Sæculum, Sibiu).

Între 2000–2001 este redactor la revista *Transilvania*. În acest răstimp inițiază *Colocviile de la Cisnădioara*, în care scop a elaborat și o tematică a dezbaterilor.

În martie 2002 este solicitat de Institutul de Filozofie al Academiei Române să participe la editarea primului volum din *Istoria filozofiei românești*, redactând capitolele „Gândirea arhaică” și „Gândirea creștină”.

În 2002 editează primul număr al revistei virtuale *Cetatea literară. Revista scriitorilor români de pretutindeni*, serie nouă, mai–iunie 2002, împreună cu Alexei Rudeanu. A întreprins călătorii de studii în Egipt, Grecia, SUA etc.

În mai 2002 este primit membru corespondent în Academia Româno-Americană de Arte și Științe.

Activitatea creatoare i-a fost întreruptă brusc de o boală care nu iartă; în zorii zilei de 12 decembrie 2002 s-a stins din viață la Sfânta Mănăstire Nicula, unde este și înmormântat.

Au rămas în manuscris mai multe lucrări literare și științifice.

Au apărut postum volumele: *Călătoria de sâmbătă. Poezii*, Ed. Ecclesia, 2004; *Elegiile Orhideei. Poem transcendental*, Ed. Ecclesia, 2004; *Interviu transfinit. Mircea Ivănescu răspunde la 286 de întrebări ale lui Vasile Avram*, Ed. Ecclesia, 2004; *Fiul apocrif — roman*, Ed. Ecclesia, 2005; *Chipurile divinității. O hermeneutică a modelelor teofanice în spațiul sud-est european (ortodox)*, Ed. Ethnologica, Baia Mare, 2006; *Rainer Maria Rilke, Elegiile din Duino*, Ed. Ecclesia (ca supliment al revistei *Nord literar*), 2007 (traducere); *Terra Mirabilis. Publicistică*, Ed. Ethnologica, Baia Mare, 2010.

Se află în pregătire pentru tipar un volum cuprinzând piese de teatru (*Roata stelelor, Depărtarea albă, Negustorul de sentimente, Pavel*).

George Bălan
NEBĂNUITUL
EMINEȘCU

Domnului Vasile Avram,
de la care am auzit cu
încântare atâtea lucruri
noi despre Cioran, cu
prețuirea și recunoștința lui
George Bălan
6 mai 2000 Sibiu

BĂLAN, GEORGE

Nebănuitul Eminescu. — București, 1999.

Dedicație: *Domnului Vasile Avram, de la care am auzit cu încântare atâtea lucruri noi despre Cioran, cu prețuirea și recunoștința lui George Bălan. 6 mai 2000, Sibiu.*

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 –</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i>	7
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007		8
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i>	13
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i>	14

Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i>	15
George Banu	<i>Actorul european</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață</i>	28
Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29

Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30
Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicăm persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri'a, nu are dreptu a se numerá intre poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39

Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociațiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înființarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înalțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889</i> ...	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în rolul emancipării femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51

Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI</i>	52
Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret - Atanasie Marian Marienescu –</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie</i>	65
Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică</i>	66

Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918</i>	67
Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga</i>	70

VASILE AVRAM

Sensuri bipolare în poezia lui Blaga *

Virtuțile semnelor poetice

Ceea ce frapează înainte de toate în creația lui Blaga este originala arhitectură a *semnelor poetice*, începând cu plasticitatea verbului, combinațiile de sunete stranii, alăturările de cuvinte paradoxale, oximoronul, esența magică a frazei, invocarea numerelor originale ale lucrurilor. Un vers ca „foaie udă mătrăgună”, de pildă, apelează la un arhetip al incantației magico-poetice purtate, prin modelul folcloric, spre cele mai adânci orizonturi ale expresiei. Înlocuirea lui „foaie verde” (primul strat, cel originar) cu „foaie udă” (un recurs la puterea magică a apei) și alăturarea sintagmei la numele sonor, straniu, înfiorat al plantei prin excelență provocatoare de vrăji (mătrăguna), distilează dintru început un climat magic care se va revărsa asupra întregului conținut al poemului.

Cadrul versificației de inspirație folclorică e lărgit sistematic, până la anularea conformației lui tradiționale, prin aglomerări de metafore și de simboluri cu mare încărcătură conotativă, prin asonanțe îndelung decantate de retortele tehnicii poetice, prin obligarea cuvintelor de a se împerechea în alcătuirii antinomice, generatoare de sensuri inexistente în limbajul comunicativ. Unele versuri creează adevărate vârtejuri de expresie în care vizualul, auditivul și tactilul se înghesuie ca într-un receptacul gata să explodeze („Cetini negre sună-n față / Ceasul sângere prin ceață”), altele sunt

* Conferință susținută în ziua de 9 mai 1995.

10..... *Conferințele Bibliotecii ASTRA*

alcătuirii prozaice, sacrificând eufonia în schimbul unei comunicări de factură mitică („Fără de veste / Un sâmbure i-ajunse între dinți din fructul blestemat”), iar altele, în fine, se înscriu ca niște semne originare pe pereții gândului, hălăduind departe, în lumea simbolurilor duble și contradictorii („Cântă prin ceața / Care căzu — / Veșnic deasupra-mi / Pasărea U”).

Urmează apoi analogiile, comparațiile și metaforele suprapuse, intens revelatorii, perechile de simboluri luminându-se reciproc, drumul ideii de la semnul mărunț la Marele Semn, sugestia că în lucruri se odihnește zeul. Poeziile, mai ales cele de tinerețe, sunt aproape toate versificări ale unor idei în haină aforistică, pretexte pentru expunerea unei metafore țesute într-o clipă de meditație (decantată, firește, în scâpărările de imagini poetice), transferuri de clișee din gândirea filosofică în cea poetică, ori transcrieri plastice ale unui vitalism debordant forțând calea de ieșire spre orizontul expresiei. Nimic construit în genul speculației filosofice, și totuși nimic facil, pierdut în elucubrații lirice, sentimentalizat zgomotos. Metafora se alcătuieste ca o pânză de păianjen în care strălucesc sub soarele dimineții picăturile de rouă, ca fumul albastru din care se țese cerul, ori ca un curcubeu ce se desenează la orizont sub semnul fertilității ploii. O poți parcă vedea, simți, pipăi cu mintea ca pe ceva aproape material, un embrion crescut direct din natură, te urmărește îndelung cu zborurile ei vectoriale, te îndeamnă s-o dezghioci, s-o întorci pe toate fețele, s-o parafrazezi la infinit (de aceea Blaga se pretează atât de bine la pastişă), s-o așezi ca pe o icoană în biserica sufletului. N-are rost a încifra, a umple scheletul gândului cu cărnuri văluroase, a-ți poetiza tropic sensibilitatea decât atunci când îți lipsește geniul metaforei. Marile idei poetice sunt simple și clare, expuse imagistic în registre logice, dar legate între ele prin liantul fanteziei poetice și dăruite cititorului ca niște fructe magice atunci culese din pom. Filosofia se preschimbă în poezie după modelul transformării mercurului

și sulfurului în athanorul unui alchimist: cu cât ești mai conștient de profunzimea, incognoscibilitatea și evanescența lumii, cu atât o simți mai plastic, mai vital, mai divers și mai colorat — o piatra filosofală desprinsă direct din poala divinității și adusă pe pământ spre delectarea ochiului și a sufletului.

Temele poeziei lui Blaga sunt general umane: viața, moartea, iubirea, natura — doar lumina în care se învăluie e alta. Extraordinarul său simț al transfigurării, capacitatea de a converti concretul în abstract (dar și invers) prin intermediul unor simboluri magice profund relevante, de a descifra și încifra sensuri esențiale, creează o poezie de mari tensiuni filosofice care solicită nu numai intelectul, ci și un instinct al iraționalului, al paradoxului, al antinomiei, de care ne-a separat din ce în ce mai mult, de la o vreme încoace, spiritul științific. Uneori, pentru a coborî în adâncul înțeleșurilor din poezia lui Blaga e nevoie de un simț special, pe care l-am putea numi *simțul conversiei raționale*, produs de intelectul în stare de extaz. Așa se face că unii dintre interpreții săi au descoperit relativ ușor metaforele transparente, reperele expresiei inteligibile prin raportare la fondul de idei filosofice expuse în trilogii sau în volumele de aforisme, dar n-au reușit să pătrundă în interiorul mecanismului său de creație. Cine nu are modul de a privi și a simți al lui Blaga eșuează adesea dincoace de pragul receptivității. Fără o descoperire și o asumare a gândirii antinomice, specifică pe de o parte dogmei și pe de alta perspectivei mitico-magice asupra lumii, nu poate fi receptată și înțeleasă în profunzime nici poezia și nici filosofia lui Blaga. Faptul presupune o detașare și de pozitivismul științific sau filosofic (prizonier al experimentului și al speculației bazate exclusiv pe datele senzației) și de perspectiva fenomenologică prin care realitatea se fărâmițează, se secvenționează și se diluează în „sfere existențiale” incapabile a se mai lega vreodată într-o unitate („Fenomenologia

12..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

a tăiat firul secret pe care erau înșirate mărgelele” — spune Blaga în *Geneza metaforei*). Unghiul adecvat de receptare al poeziei ar putea fi dat de ceea ce Blaga numește „cunoaștere luciferică”, iar dispoziția asimilării de noțiunea „intelect extatic”. Cu alte cuvinte, un ochi deschis spre formă, spre înțelesul primar al textului, iar celălalt spre sens, care poate fi găsit uneori mai degrabă în spațiile albe dintre cuvinte, în tăcere și în muțenie. Expresia lui: runele, o scriere neînțeleasă, semnul făcut de labele unui corb pe nisip.

Ideile poetice scapără uneori ca un amnar izbit de cremenea înțelegerii noastre, se încolăcesc în volute cărora li se pierde capătul, se încheagă în noduri pe care „nu le pot desface decât îngerii cu săbii de foc”, cum însuși spune în *Eonul dogmatic*. Ele lezează simțul comun prin eliziune, suspendare, trecere în alt plan de referință fără nici un element de relație, ori printr-o libertate a expresiei care te îndeamnă să corectezi topica, să scoți un cuvânt butucănos. Când o faci, observi că da, versul devine corect și rotund ca o piatră șlefuită pe polizor, dar nu mai are colțuri și asperități în care să-ți sângereze carnea de pe degete. Blaga știe că poezia există numai în măsura în care străluminează prin ea o mare durere sau o mare bucurie, în măsura în care îl răscolește pe cititor până-n adâncul sufletului. El e poet filosof nu pentru că croiește din cuvinte imagini metafizice ample, epopei cosmice de tipul celor elaborate de un Victor Hugo, ci pentru că îmbracă lumea, viața în idei. Versul trebuie citit cu ființa, nu cu mintea.

Incursiuni la porțile transcendentului

Peisajul lui Blaga e de factură expresionist-vizionară, puternic impregnat de misterioase forțe teluric-celeste, spiritualizat până la evanescență sau, dimpotrivă, plasticizat până la vizualizarea senzației, până la a simți „cum se izbesc de geam razele de lună”. Plăcerea de a atinge cu degetele ori cu ochii

(*id est* cu sufletul) alcătuirile lumii, extaziere în fața unui lan de grâu, a unui urdiniș dintr-o prisacă ori a strălucirilor în oglindă ale unui râu stă alături de o viziune apocaliptică în care materia se destramă, elementele devin stihii, haosul originar se realcătuiește în noi structuri germinative. O lume încărcată de semne, simboluri, alegorii, ființe mitice coborâte din timpul arhetipal al legendei, personificări stranii, rămășițe de dumnezeire în spațiul epifanizat, cocoși apocaliptici, „păsări ca niște îngeri de apă”, animale năvălind „din păduri în somn” spre a bea „apa moartă din scocuri”. Lanuri arzând în lumina mistuitoare a soarelui de amiază, ploi de stele și ploi de foc.

Fiindcă lumea e alcătuită holografic, o picătură de rouă răsfrânge imensitatea cerului, părul sau ochii evocă întunericul primar, un bob de sămânță închide în el întregul mister al creației. Mișcarea imperceptibilă a monadelor în noapte leagănă somnul germinativ al unei divinități panteiste, stelele învață drumul pe bolta cerească după alcătuirea unei sprâncene, iar marea lumină izvorâtă în ziua dintâi și-a condensat ultimul strop în emoția resimțită la vederea iubitei. Se creează astfel, prin intermediul amplului zbor al metaforei, echivalențe simbolice între macrocosm și lucrurile mici ale lumii, între cuantele ce compun diferențele divine și marile vârtejuri ale constelațiilor.

Cât de departe e Blaga de viziunea impresionistă, senzitivă, tonică, picturală, nostalgic-tradiționalistă asupra peisajului din poezia lui Ion Pillat, de pildă! Întâlnești un titlu ca *La mare* și te-ai aștepta la un tablou imagistic în genul celor pictate de Lucian Grigorescu. Și totuși Blaga nu vede pe litoral oglinda vălurind liniștitor a apei, ci „vițele roșii” care „sugrumă” casele de pe țărm, nu conferă astrului zilei calitatea de purtător de lumină născut ca o exhalăție ultravioletă din imensitatea lichidă ci pe cea a vânătorului cosmic care „de sânge își spală în mare / lăncile cu care a ucis în goană noaptea / ca pe

14..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

o fiară”, nu se abandonează cu totalitatea ființei în peisaj ci, dimpotrivă, găsește în el un prilej — depărtarea — de a tresări că sufletul e „dus de acasă” pe un drum fără întoarcere.

Peisajul are relevanță numai în măsura în care e marcat de simboluri (struguri care se umplu de must, florile de mac, semințele, seva urcând în frunzele arborilor), sau de elemente cu iz de transcendență: văgăuni peste care umblă duhurile nopții, luna luminând un peisaj hieratic, sate adormite în care cântă cocoși apocaliptici, fântâni care-și deschid ochii spre cosmos, păduri prin adâncimea cărora boncăluiesc cerbii. Culoarea dominantă e galbenul („sărutul galben”, „plante galbene”, „galbene vânturi”, „cai galbeni” etc.), culoarea aurului, soarelui, luminii primordiale, dar și a frunzei tomnatice, a argilei, a gândului „marii treceri”. Nu paloarea bacoviană din obrajii atinși de tuberculoză, ci strălucirea cosmosului bătut de vânturi galactice și a cenușii în care mocnește arderea.

„Subiectul absolut” al poeziei

Izvorul primordial al poeziei lui Blaga este iubirea. Senzuală, platonice, dulce-amăruie, purtată de o pală de vânt, răvășită în iarbă, scrisă în memorie ca o rună, înălțată la rang de suferință sau coborâtă la nivelul jocului erotic, idealizată, ironizată, ipostaziată în gust de rai și iad. Unde nu e iubire, gândirea rămâne rece și fadă, departe de fiorul vieții. „Numai iubirea m-a întemeiat” — spune el, într-o profesiune de credință testamentară.

Iubirea e însă și ea amestecată cu cosmos. Între cei doi îndrăgostiți depărtarea pune uneori Carul Mare (*Pe multe drumuri*), dorul ia proporții metafizice, strecurându-se până și în somn în căutarea jumătății pierdute (*Veghe*), ființa iubitei „se prelungeste până la cea din urmă stea”. Dorul e intens, arzător, metafizic, cuprinzând între tentaculele lui întreaga ființă,

iubirea stă în echilibru (în balans continuu) cu moartea (căci „unde nu e moarte, nu e nici iubire”) ori se metamorfozează într-o patimă care „ne răstoarnă-n infinit / cu rumoare și ardoare / de albine rencarnate”. Până și jocul stârnit de răbufniri de primăvară poartă în el luciditatea tragicului, căci „în iubire, nimeni, nimeni / nu-și ține cuvântul / veșnic strâns îmbrățișat / te-a ținea numai pământul” și „tot mai adesea iubita întârzie / parcă-ar aduce în mână / a morții floare”. E însă un joc voit transportat dincolo de conștiința perisabilității unor „păduri ce ar putea să fie / și niciodată nu vor fi”. Ceea ce rămâne din arderea erotică, din „vibrația fără cuvânt” a „viorilor aprinse” este o amintire vagă, însoțind ca un câine de pază existența de-a lungul timpului, hrănind ființa cu senzații secunde ritmând contrapunctiv foamea ei de absolut. Femeia e jumătatea bărbatului și totuși mai mult decât atât. Ea poartă în sine „semințe de mister” pe care bărbatul nu le are, ea e cuibul în care s-a strecurat șarpele primordial spre a-și așeza acolo oul ispitei, ea conține în desenul trupului elementele cosmice fundamentale (părul e „izvorul nopții”, sprânceana — arcul lunii, ochii — lumina dintâi etc.), o împletire de contradicții cu valențe metafizice. Ea e delicată și sălbatică, firavă ca un fir de iarbă și agresivă ca o zeiță geloasă, statuie albă răsărind din veșminte (ca într-o sculptură de Romulus Ladea) și flacără dansând pe cratere telurice. Ea e „fereastra deschisă spre paradis”, urcior din care bem apa uitării, o „închipuire ca fumul”, o făptură de curcubeu, un depozit de taine niciodată revelate.

Transfigurarea sinelui

În vremea încercărilor de „reabilitare” a lui Blaga și de integrare a lui în peisajul poetic „realist” a fost invocat întru acest scop și poezia *Lucrătorul*, prin similaritate cu *Serenada muncitorului* a lui Bacovia și mai ales cu *Cântare omului* a lui Arghezi. Nimic mai departe însă de „realismul socialist”

decât această poezie. Lucrătorul lui Blaga e recipientul inconștient al creativității telurice, polul de jos — nu mai puțin important însă pentru om decât cel de sus — al reciclării cosmice prin devenire perpetuă. El „strivește între degete sâni materiei”, ignorând însă realitatea divină a acestor „sâni”, indiferent la faptul că privighetorile cântă sau nu mai frumos decât mașinile iar stelele strălucesc mai tare decât lucrurile făurite de mâini omenești. El este un *homo faber* a cărui față nu are nici o relevanță dacă nu primește lumină, prin alunecare, de pe fața poetului-creator, acesta din urmă, în corpul divinității. Spre deosebire de muncitorul lui Bacovia, înclinat către revoltă (dar o revoltă mocnită, neputincioasă, surdă, conformă spiritului decadent și anarhic al simbolismului târziu) și de cel arghezian care „gândește singur” în perspectiva unei creativități tehnice suficientă sieși, lucrătorul lui Blaga e simplu receptacol al unui proces cosmic de perpetuă realcătuire a lumii.

Subiectul meditației poetice e transfigurat însă într-un embrion metaforic arhetipal. Fără a conține irizări subiective de tipul *lamento*-urilor, liricului anecdotic, senzualismului primar, intimismului, sensibilității malade de care era plină poezia epocii în care a debutat, creația lui Blaga e în întregime un vast autoportret. Un autoportret, firește, spiritual, o aventură a cunoașterii și a formării care, statuată în jurul unui topos etnic („energia românească” de care vorbește primul și cel mai important exeget al său, Vasile Băncilă) și mlădiată de o temeinică cultură filosofică, a topit excrescențele temperamentului individual într-o sinteză de sentimente și gândire cu valoare general umană. Experiențele propriilor senzații s-au sublimat de fiecare dată, luându-și locul într-un proces de re-cunoaștere și re-compunere a lumii în dubla ei ipostază de spirit divin imanentizat și de pulsație vitalistă înălțată, prin lucrarea în ea a ideii, la rang de oglindă a absolutului. Poetul se simte adânc implantat într-o matrice stilistică circumscrisă unui mitic *axis mundi* și, în

același timp, dramatic „aplecat peste întrebările lumii”, râvnind un trup de dimensiunile munților cu care să poată sonda imensele spații ale cosmosului. Niciodată consolată cu drama limitelor cunoașterii (idee salvată în cele din urmă prin teoria potențării misterului), resimțind condiția umană ca pe o temniță în care orgoliul Marelui Anonim l-a așezat, cel puțin pentru durata vieții terestre, și totuși refuzându-și terenul plat și sigur al faptei („fiu al faptei nu sunt”) în schimbul unei ascensiuni vizionare pe aripile fanteziei până în miezul de foc al antinomiilor transfigurate, Blaga pare a fi atins cu mintea zidul ultim până la care un muritor poate visa să ajungă.

Nostalgia Vârstei de Aur

Din dubla tentație a lumii palpabile, dăruite simțurilor, și a aventurii în înalt a spiritului pur se iscă ciocnirea care va naște poezia. Blaga a pendulat întreaga viață între ispită și asceză, între teluric și celest, între noroi și parfum, între lumina adâncului (jăriticul pasiunilor) și lumina înaltului (izbăvirea prin filosofie). Șovăind mereu să opteze spre unul din poli, i-a împăcat în cele din urmă într-o coincidență a contrariilor de esență alchimică, și-a asumat bipolaritatea ca pe un zbor dogmatic între zenit și nadir. Expresia lui simbolică e un pumn de țărână cu valoare de univers, clipa înălțată la rang de veșnicie, un fel de holomerizare a timpului și spațiului, concepte reglate de ființa unei divinități panteiste care ne cuprinde și pe care o cuprindem în fiecare moleculă de gând. Poetul se simte el însuși „un picur de dumnezeire pe pământ” speriat și fascinat totodată de sacrilegiul lui *imitatio Dei* ca de un gând sperjur inoculat în el de șoaptele diavolului.

Blaga a fost unul dintre cei care au condus, în epocă, „revolta spiritului nostru nelatin”, încercarea de a reimplanta spiritualității românești dimensiunile ei arhaice compromise de orientarea spre istorie și știință din

ultimele secole. În felul lui a fost, asemenea tuturor tradiționaliștilor — asemenea și lui Eminescu —, un reacționar, spre a folosi termenul aplicat adesea de către europeniști personalităților cu atitudini conservatoare. Poziția de pe care și-a susținut ideile și temele poetice adiacente a fost una a reconsiderării datelor originare ale comunității românești din perspectivele matricei stilistice autohtone, dedusă din impactul categoriilor abisale asupra unui orizont geografic cu virtuți mitice. Transcendența nu are nimic din acel *mysterium tremendum* modelat de practicarea închisă între ziduri a dogmei, ea e revelabilă mai degrabă în jocul razelor de soare pe pereții pictați ai unei mănăstiri, în lumina de pe chipurile oamenilor, în zâmbetul vital al unei pajiști primăvăratice, în culorile de pe iile femeilor sau chimirele bărbaților adunați, în zi de Paști, în jurul unei biserici de lemn sădită în peisaj ca o componentă naturală a lui. Între chtonicul Zalmoxis și celestul Iisus există o comunicare tainică identificabilă dincolo de bifurcarea contradictorie a conceptelor primordiale, magia conviețuiește cu dogma în cuibul unei raționalități pliabile, modelată de iubire și de neprihănire, gândul se întoarce mereu la izvoare. În poezie, ea se traduce printr-o sensibilitate aparte, afectiv promoțională, spre lumea satului (privit, conform filosofiei culturii și a mitologiei, ca un veritabil centru al universului), dar și prin cultul liric al unor valori pierdute ca urmare a dogmatizării excesive a existenței spirituale.

Fără să facă un rechizitoriu creștinismului, în maniera de mai târziu a lui Cioran, și fără să se detașeze de viziunea religioasă asupra lumii, Blaga resimte o irepresibilă nostalgie pentru disprețuitele tradiții păgâne — precreștine sau eretice — cultivate cândva în spațiul românesc, pe care le va integra de altfel, prin filosofie, unei definiții mai cuprinzătoare și mai veridice a spiritualității noastre etnice (așa cum și Mircea Eliade le va valoriza mai târziu în conceptul de largă rezonanță al *creștinismului cosmic*). Poezia lui

Blaga e plină de referințe la componenta dionisiacă a spațiului carpatic, la misterele orfice născute aici și transferate mai apoi în arealul cultural al Greciei antice, la cultul lui Zalmoxis și al Dianei-Bendis, la miturile chtonice fundamentate pe funcțiile apotropaice și fecundatoare ale focului și ale apei, la proprietățile hierofanice ale pădurii, câmpului și lanului.

Un întreg ciclu din *Pașii profetului* evocă *Moartea lui Pan* — o moarte care semnifică totodată moartea unei epoci. Respiră dintre versuri nostalgia Vârstei de Aur, în care comuniunea om–natură–zeitate încă nu se alterase, o vârstă arhaic-păgână consacrată inocenței, armoniei agreste, horei nimfelor și cântecului de nai, dar spulberată la un moment dat de generalizarea credinței creștine. Pan „își închide coșciugul ochilor” după ce ascultase zvon de clopot și de toacă, după ce îi apăruse în față „umbra de culoarea lunii a lui Crist” și mai ales după ce constatase că până și păianjenul care-si făcuse cuib în urechea lui (semn de stagnare și inactivitate a simțurilor) se creștinase („prietenui avea pe spate-o cruce”).

Tentația teluricului

Credința și păcatul sunt, după Blaga, stări genuine compensatorii ale omului complet întemeiat ontologic. „Nu știi / Că numai-n lacuri cu noroi cresc nuferi?” Echilibrul lor conferă o motivație existențială îndoielii, impulsului spre creație, eliberării simțurilor din chingile unei asceze infertile. Conștient că „dogmatismul și fanatismul nu sunt stări de spirit prielnice creației” și că „nu cerul este promisiunea ce mi s-a făcut, ci creația” (*Elanul insulei*), poetul — în cadență, de altfel, cu filosoful — s-a abandonat cu o voluptate stranie, conștientă de sine, ereziei, riscând cu bună știință un loc „la dreapta Tatălui” promis de teologie. N-a fost nici pe departe un ateu și cu atât mai puțin un tăgăduitor de Dumnezeu, atâta doar că n-a consimțit să-și rezeze

elanurile vitaliste de esență păgână și irezistibilul impuls spre originalitatea creației pentru a se plia unei uniformizări spirituale pretinse imperativ de orice dogmă. Așa încât părintele Stăniloae cu bună dreptate l-a admonestat, din perspectivă ortodoxă, pentru „poziția lui față de religie și ortodoxie”, pentru tentația de a-și sacrifica credința în schimbul ispitei. Căci în absența unei direcționări doctrinare creația este — și Blaga știa bine acest lucru — un soi de pact cu diavolul, o îndrăzneală de a-l imita pe demiurg, o luare pe cont propriu a destinului — în ultimă instanță un ultraj adus divinității. Râvna de „a tălmăci vremea și zodiile” altfel decât un om obișnuit, orgoliul de a învârti cu propriul sânge „roțile unor mori cerești” este fără îndoială o culpă în fața puterilor cosmice („am înțeles păcatul ce apasă peste casa mea”). Chiar dacă al treilea cântat al cocoșilor l-a găsit „aplecăt peste întrebările lumii”, înfiorat de exclamația „Doamne, Doamne, de cine m-am lepădat?”, poetul nu poate admite că a fost trimis în lumină doar pentru a face dreptate lucrurilor („spunându-le care-i mai adevărat și mai frumos”) și continuă să umble prin lume „cu coasa tăgăduirii pe umăr” (*Arătare*).

Și totuși opțiunea lui e un prilej de febrilă fericire („tremur de fericire”) ocrotit de speranța mântuirii printr-un activism creator care să integreze și polul negativ al puterii divine, deci nu una de apostazie damnată. Blaga și-a asumat riscul lui Mani, al lui Meister Eckhart și Jakob Böhme, al bogomililor și al catharilor și, în ultimă instanță, al țaranului român trăind conform unei credințe naturale în matca firii: acela de a accepta bipolaritatea bine-rău ca pe o realitate consubstanțială lumii, efect al alterității divine pre-creaționiste, condiție a liberului arbitru cu care a înzestrat omul (spre deosebire de îngeri, spune Blaga, care, necunoscând partea de întuneric a lumii, sunt inferiori oamenilor). „Învrăjbiți / de-o veșnicie Dumnezeu și cu Satana / au înțeles că e

mai mare fiecare / dacă-și întind de pace mâna.” Și — stăruie poetul în păcatul capital al mândriei — „s-au împăcat în mine”.

Prin urmare: lumină și umbră, credință și îndoială, iubire și minciună, echilibru între două antiteze, *coincidentia oppositorum* ca plămadă a tuturor lucrurilor. Raiul e luminat de iad, din sâmburele mărului scuipat de Eva va crește lemnul crucii, hrana niferilor este mocirla. Există un cer și în adâncuri („stele sunt și jos sub țară”), poate mai conturat, mai viu, mai interesant, o lumină a subpământului — care poate fi iadul, tărâmul celălalt, sau pur și simplu o oglindă reflectoare, ca la Ion Barbu, a cerului de sus —, o lumină fără de care spațiul lumii n-ar avea nici un relief.

Teluricul devine astfel, în creația lui Blaga, un concept tot atât de important cât neptunicul. Modelat de simțul naturii (al elementelor) datorită căruia strămoșii au dăinuit într-o istorie sistematic boicotată, de viziunea zalmoxiană asupra raportului sacru–profan, de mitul Cățelului Pământului din tradiția etnologică a spațiului neomogen de „transcendentul care coboară” spre a sanctifica materia, de o eternă pendulare între polul plus și polul minus al sferei cerești. În poezie el este ilustrat de jocul păgân al „fiicei pământului”, de erezia panteistă conform căreia ființa divinității e disipată în materie, de perechea maniheistă Fârtat–Nefârtate din miturile cosmogonice românești sau de strania credință a Moșneagului din *Tulburarea apelor* că pământul pe care calcă e însuși trupul lui Hristos.

La polul opus stă obsesia niciodată potolită a zborului. Nu întâmplător Blaga a închinat un poem *Păsării sfinte* a lui Brâncuși, fiind printre primii care au intuit în opera genialului sculptor descins de pe plaiurile Gorjului direct în universalitate un purtător de esențe — cum, de altfel, a fost el însuși. Un zbor, desigur, de amplitudine cosmică, dus până la marginile existențialului, un zbor al cunoașterii dar și al ființei, propulsare energetică spre absolut.

Între absolut și fire

Sentimentul integrării, al contopirii și chiar al disoluției într-un cosmos care-și recheamă elementele în spațiul original spre a pregăti patul unei veșnicii boreale (*Cântec pentru anul 2000; Glas de seară*) conține optimismul consolării epicureice în fața „marii treceri” dar și gustul neliniștii iscate de necunoscut, de gândul ce „se uită lung” din prag, de teama mitică pe care o încearcă și „dalbul pribeag” din bocete că va rătăci calea prin vămile văzduhului („calea aici ce greu se găsește”). El integrează și elementul extincției fizice, definit când ca o presimțire vagă reînnoită mereu prin incidența în orizontul simțurilor a simbolurilor (*Gorunul; Flori de mac*), când ca o desprindere cosmică de materie și o plutire în golul imens dintre stele (*Hotar; Trenul morților*), când ca un somn prelung, inconștient de sine (ca Hypnos convertit în Thanatos), când ca o supremă încercare a ființei de a-și trasa, prin schimbarea statutului existențial, motivații pentru eternitate. De cele mai multe ori însă moartea e pentru Blaga talerul celălalt al balanței, menit a crea un echilibru pentru viață și pentru iubire, compensație a biologicului, răscumpărarea unei speranțe deșarte a nemuririi. Tonurile optimiste conținute de ideea perpetuării existenței substanțiale în ciclul elementelor, consolarea filosofică (inclusiv conștientizarea morții ca necesitate) sunt adesea bulversate de un fior metafizic, o tristețe, o dezolare și un sentiment de zădărniciie absolută. Moartea e totuși, în primă instanță, obstrucția exploziei de vitalitate a naturii (față de care Blaga s-a simțit mereu atras ca de un ochi de lumină), o destrămare a ființei senzoriale, o reintrare în întunericul absolut ce provoacă, instinctual, teamă: „Mamă, — nimicul — marele! Spaima de Marele / Îmi cutremură noapte de noapte gândirea / Mama, tu ai fost odat’ mormântul meu / De ce îmi e așa de teamă — mama — / Să părăsesc iar lumina?”

Nici chiar vârsta mării înțelepciuni, vârsta cunoașterii filosofice, nu poate anula fiorul iscat de gândul că „greul cel mai greu, mai mare / Fi-va capătul de cale”, că va sosi momentul când va trebui să se dezbrace de trup ca de o haină ponosită și să reintre în ființa lui Dumnezeu.

Pe de o parte deci, gravitatea ancorării în absolut, pe de alta eterna tentație a lumii senzoriale, a trăirii cu intensitate a miracolului vieții, a inocenței sufletului și trupului, al jocului ca argument al ființei. Poezia lui Blaga e saturată de nostalgia vârstei mitice a copilăriei, în care jocul conține înțelepciune și iubire, o frenezie a trăirii și cunoașterii, tentația de a-și prinde inima în palme ca pe o scoică în care vibrează „mări necunoscute”, fascinanta iluzie a ghimpilor muguri, a proprietății zenitului, a dialogului cu duhurile, a percepției marginii lumii la capătul celălalt al privirii. Numai copilăria — vârsta lipsită de fior metafizic — poate crea convingerea că boii văd cu coarnele, ca melcii, că, stând pe spate în iarbă, de fapt stai „întins cu foalele spre cer / lin / răzimat pe coate”, că te poți îndrăgosti de o sperietoare de ciori ori împrieteni cu un boboc care să-ți prindă-n cioc sfârțul urechii. Jocul e sălbatic, frenetic, păgân (*Fiica pământului joacă*) sau duios, lin, inocent, în funcție de raportarea subiectului la cosmos, de elementele care, personificate, i se consacră sub imperiul simțurilor. Fulgii s-ar juca la nesfârșit cu genele fetelor, lui Pan îi place să pipăie cornițele abia răsărite ale mieilor, vântul se hârjonește și el cu fetele, sculptându-le trupurile, natura întreagă se prinde într-o nesfârșită horă, extaziată de plăcerea simplă de a exista.